

ДОВГІ ТА КОРОТКІ СКЛАДИ

У латинській мові голосні розрізняються за довготою вимови: звуки можуть бути довгими або короткими. Довгі звуки вимовляються приблизно вдвічі довше, ніж короткі. На письмі довгота чи короткість звука позначається спеціальними надрядковими знаками, які ставляться над буквою: довгота звука позначається горизонтальною рисою (¯), а короткість – дужкою (˘).

Наприклад: ā – [ā] довгий, ă – [ă] короткий.

Довгими чи короткими звуки можуть бути за природою або за положенням.

Як складотворчий елемент можуть виступати лише голосні або дифтонги: у слові стільки складів, скільки голосних або дифтонгів.

Поділ на склади у латинських словах здійснюється:

1) між двома голосними:

rō-a – тонконіг, zē-a – кукурудза;

2) між голосним (або дифтонгом) і приголосним:

fā-ba – біб, praē-sox – ранній;

3) між голосним і групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука *b, p, d, t, c, g* з плавним *r, l* (*br, bl, pr, pl, dr, dl, tr, tl, cr, cl, gr, gl*):

gū-bra – червона, rā-tri-a – батьківщина;

4) всередині групи приголосних:

а) між двома приголосними:

plan-ta – рослина, al-ba – біла;

б) між трьома приголосними перед останнім приголосним (крім сполучень з групою “muta cum liquida”):

fūnc-tī-o – функція, cam-pēs-tris – польова.

Залежно від голосного склад, що його містить, також може бути довгим або коротким.

Склад довгий

1) якщо містить дифтонг:

саера – цибуля, *rhoeas* – мак-самосійка;

2) якщо після голосного стоять подвійні приголосні *x* або *z*:

*adōx*a – адокса, *reflēxus* – відхилений, *oryza* – рис, *glycyrrhīza* – солодка;

- 3) якщо після голосного стоять два і більше приголосних, крім групи “muta cum liquida”:

citrūllus – кавун, mēnthā – м’ята.

Крім того, слід запам’ятати довгі суфікси, які часто трапляються в біологічних термінах:

-āl-	vernālis – весняний, orientālis – східний
-ār-	vulgāris – звичайний, pabulāris – кормовий
-āt-	spicātus – колосистий, baccātus – ягідний
-ūr-	natūra – природа, matūrus – зрілий, спілий
-ūt-	hirsūtus – шорсткий, cornūtus – рогатий
-īn-	canīnus – собачий, murīnus – мишачий
-īv-	satīvus – посівний, aestīvus – літній
-ōs-	tuberōsus – бульбистий, fruticōsus – кущовий

NB! (Nota bene!) – Занотуй добре, зверни увагу!

Винятки:

annótīnus – однорічний	bombýcīnus – шовковий
serótīnus – пізній	grāsīnus – світло-зелений
pariétīnus – настінний	-pétālus – -пелюстковий
velútīnus – бархатистий	-céphālus – -головий, -качанний

Склад короткий

- 1) якщо голосний стоїть перед іншим голосним або *h*:
fólīum – листок, cóntrāho – стягую;
- 2) якщо голосний стоїть перед групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука *b, p, d, t, c, g* з плавним *r, l* (*br, bl, pr, pl, dr, dl* і т.д.): éphēdra – ефедра, хвойник, átrīplex – лутига.

Не подовжують складу також буквосполучення грецького походження *ch, ph, rh, th*, оскільки кожне з них вимовляється як один звук: polýstāchys – багатокolosковий.

Слід запам’ятати і деякі короткі суфікси:

-ōl-	pýrōla – грушанка, lutéolus – жовтуватий
-ūl-	spícūla – колосок, gāmūlus – гілочка
-īl-	húmīlis – низький, grácīlis – стрункий
-bīl-	vegetábīlis – рослинний, stábīlis – постійний

-īc-	silvátīcus – лісовий, rústīcus – сільський
-īd-	vírīdis – зелений, hýbrīdus – гібридний

Якщо голосний стоїть перед одним приголосним, то він може бути як довгим, так і коротким за природою. У таких випадках довгота чи короткість голосного позначається надрядковими знаками: medicāgo – люцерна, cúscūtmis – огірок.

Для довідки в додатках у кінці посібника розміщено таблицю визначення довготи відкритого другого складу від кінця слова в ботанічних термінах.

NB! Не слід плутати довгі (короткі) суфікси зі сполученнями довгого (короткого) за природою голосного з приголосним. Запам'ятайте назви рослин:

cŷnāra – артишок	cārpīnus – граб
cāppāris – каперси	frāxīnus – ясен
āsārum – копитняк	rícīnus – рицина
astrágālus – астрагал	fārfāra – підбіл
amýgdālus – мигдаль	cardāmīne – жеруха
polýgāla – китяки	urtīca – кропива

НАГОЛОС

У латинській мові склади рахують від кінця слова:

fa-go-rŷ-gum – гречка, ly-co-pér-si-cum – помідор.

4 3 2 1 5 4 3 2 1

У латинській мові наголос ніколи не ставиться на перший склад від кінця слова і далі третього складу від кінця слова.

У двоскладових словах наголос завжди ставиться на другому складі від кінця слова: bēta – буряк, línum – льон.

Для того щоб визначити місце наголосу в багатоскладових словах, слід дотримуватися правила другого складу.

Правило другого складу

У багатоскладових словах наголос залежить від кількісної характеристики другого складу від кінця слова. Якщо другий склад від кінця слова довгий, то наголос ставиться на нього, а якщо короткий – то наголос ставиться на третій склад від кінця слова, незалежно від його довготи.

Наприклад: у слові eu-ro-pe-us – *європейський* другий склад від кінця слова довгий (містить дифтонг), тому наголос ставиться на нього. У слові ál-li-um – *часник* другий склад від кінця слова короткий (голосний стоїть перед іншим голосним), тому наголос ставиться на третій склад від кінця слова.

Крім того, слід запам'ятати особливості наголошення деяких кінцевих терміноелементів:

Кінцевий терміноелемент	Приклади
-phŷton, -phŷta (від грец. <i>phyton</i> – рослина)	hygróphŷton – гігрофіт (рослина, пристосована до надмірних умов зволоження) Equisetóphŷta – відділ Хвощеподібні
-mŷcōta, -mŷcētes (від грец. <i>mykes</i> – гриб)	Мухомŷcōta – відділ Слизовики Zygomŷcētes – клас Зигоміцети
-fēŕ, -fēra, -fērum (від лат. <i>fero</i> – несу)	frúctifer, fēra, fērum – плодоносний Crucífērae – родина Хрестоцвіті (букв.: Хрестоносні)
-phōrus, a, um (від грец. <i>phero</i> – несу)	anthóphōrus – квітконосний phósphōrus – фосфор (букв.: той, що несе світло)
-ptēra (від грец. <i>pteron</i> – крило)	Lepidóptēra – ряд Лускокрилі Díptēra – ряд Двокрилі
-phīlus, a, um (від грец. <i>phileo</i> – люблю)	hygróphīlus – вологолюбний thermóphīlus – теплолюбний

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як графічно позначаються довгота і короткість звука?
2. Як здійснюється складоподіл у латинських словах?
3. Назвіть умови позиційної довготи (короткості) складу.
4. У яких випадках голосний, що стоїть перед двома приголосними, є коротким?
5. Назвіть довгі суфікси та наведіть приклади.
6. Назвіть короткі суфікси та наведіть приклади.
7. Як визначити кількісну характеристику голосного, що стоїть перед одним приголосним?
8. Від чого залежить наголос у багатоскладових словах?

ВПРАВИ

1. У поданих словах визначте довготу другого складу від кінця слова, обґрунтуйте свою відповідь:

Варіант 1

hordeum – ячмінь
oryza – рис
domesticus – домашній
sativus – посівний
capsella – грицики
oleraceus – городній
atriplex – лутига
dociostaurus – хрестовичка
spicatus – колосистий
spicula – колосок
esculentus – їстівний
agromyza – мінер
granulum – зернятко
adoxa – адокса
viridis – зелений
rusticus – сільський
locusta – сарана
ipomaea – іпомея

Варіант 2

pratensis – лучний
tuberosus – бульбистий
capsicum – перець
vulgaris – звичайний
perennis – багаторічний
phaseolus – квасоля
daucus – морква
lathraea – латрея, петрів хрест
convolvulus – березка
meromyza – злакова муха
gratiola – авран
tauricus – кримський
apium – селера
agrostis – мітлиця
foetidus – смердючий
alyssum – бурячок
campester – польовий
cauliculus – стеблинка

Варіант 3

carduus – будяк
nymphaea – латаття
pyrola – грушанка
viburnum – калина
glutinosus – клейкий
alabatum – бутон
olpidium – ольпідій
occidentalis – західний
elaeagnus – маслинка
pulsatilla – сон
viridis – зелений
betonica – буквиця
silvester – лісовий
silvaticus – лісовий
genista – дрік

Варіант 4

petraeus – скельний
humilis – низький
acerinus – кленовий
sanicula – підлісник
odoratus – запашний
pseudopeziza – псевдопечица
fruticosus – кущовий
fruticulus – кущик
pilosus – волосистий
foliolus – листочок
paluster – болотний
europaeus – європейський
castanea – каштан
orientalis – східний
ranunculus – жовтець

olea – маслина
aestivus – літній
arbuscula – деревце
opomyza – опоміза

lycaena – голуб'янка
maculatus – плямистий
flosculus – квіточка
potentilla – перстач

2. За допомогою таблиці, наведеної в додатках у кінці посібника, визначте довготу відкритого другого складу від кінця слова у назвах рослин, поставте та поясніть наголос:

Варіант 1

avena – овес
raphanus – редька
pastinaca – пастернак
hypericum – звіробій
secale – жито
anisum – аніс
capparis – каперси
borago – огірочник
dactylis – грястиця
festuca – костриця
cynara – артишок
petroselinum – петрушка
taraxacum – кульбаба
medicago – люцерна
urtica – кропива
tulipa – тюльпан

Варіант 2

aethusa – собача петрушка
acroptilon – степовий гірчак
cyperus – смикавець
dipsacus – черсак
equisetum – хвощ
elymus – пирійник, елімус
lactuca – латук
melica – перлівка
papaver – мак
astragalus – астрагал
portulaca – портулак
spergula – шпергель
lupinus – люпин
solidago – золотушник
tagetes – чорнобривці
ocimum – базилік

Варіант 3

aconitum – аконіт, борець
carpinus – граб
arbutus – суничник
acorus – лепеха
andromeda – андромеда
datura – дурман
digitalis – наперстянка
fraxinus – ясен
hedera – плющ
helleborus – чемерник
hyoscyamus – блекота

Варіант 4

frangula – крушина
caragana – карагана
cerasus – вишня
anchusa – воловик
clematis – ломиніс
cytissus – зіновать, рокитник
melilotus – буркун
gladiolus – гладіолус, косарик
myosotis – незабудка
chrysanthemum – хризантема
glechoma – розхідник

leonurus – собача кропива
populus – тополя
isatis – вайда
matthiola – левкой, матіола
saxifraga – ломикамінь

iuniperus – ялівець
levisticum – любисток
plantago – подорожник
sophora – софора
phragmites – очерет

3. У поданих словах визначте довготу другого складу від кінця слова, зверніть увагу на особливості наголошення кінцевих терміноелементів:

Варіант 1

hygrophyton – гігрофіт
Magnoliophyta (Angiospermae) – відділ Покрытонасінні
Eumycota – відділ Справжні гриби
Phycomycetes – клас Фікомицети
Cruciferae – родина Хрестоцвіті
Herbivora – ряд Травоїдні
Lepidoptera – ряд Лускокрилі

Варіант 2

xerophyton – ксерофіт
Pinophyta (Gymnospermae) – відділ Голонасінні
Chytridiomycota – відділ Хітридієві
Archimycetes – клас Архіміцети
Umbelliferae – родина Зонтичні
Carnivora – ряд Хижаки

Варіант 3

mesophyton – мезофіт
plantae melliferae – медоноси
heliophilus – сонцелюбний
Equisetophyta – відділ Хвощеподібні
Ascomycetes – клас Аскоміцети
Coleoptera – ряд Твердокрилі, або Жуки
anthophorus – квітконосний

Варіант 4

mesohygrophyton – мезогігрофіт
hydrophilus – водолубний
Bryophyta – відділ Мохоподібні
Basidiomycetes – клас Базидіомицети
Coniferae – Хвойні
Diptera – ряд Двокрилі
Omnivora – ряд Всеїдні

4. Прочитайте латинські назви рослин і тварин, поставте та поясніть наголос:

Варіант 1

- a) Beta vulgaris – Буряк звичайний
Hordeum distichum – Ячмінь дворядний
Triticum dicoccum – Пшениця двозернянка, або полба
Panicum miliaceum – Просо звичайне

- Oryza sativa – Рис посівний
Zea mays amylacea – Кукурудза крохмалиста
Rosa bulbosa – Тонконіг бульбистий
Avena fatua – Вівсюг звичайний
Linum perenne – Льон багаторічний
Ribes lucidum – Смородина блискуча
Phaseolus vulgaris – Квасоля звичайна
Allium caeruleum – Цибуля ріпчаста
Helianthus annuus – Соняшник однорічний
Vicia tetrasperma – Горошок чотиринасінний
Dianthus caryophyllus – Гвоздика садова, або голандська;
b) Leptinotarsa decemlineata – Колорадський жук
Apis mellifera – Бджола медоносна
Agromyza frontella – Мінер люцерновий
Tinea granella – Зернова міль
Toxoptera graminum – Попелиця злакова

Варіант 2

- a) Triticum polonicum – Пшениця польська
Zea mays saccharata – Кукурудза цукрова
Eryngium campestre – Миколайчики польові
Petroselinum crispum – Петрушка кучерява, або городня
Cuscuta europaea – Повитиця європейська
Avena sterilis – Вівсюг середньоморський, або стерильний
Lupinus luteus – Люпин жовтий
Hordeum sativum – Ячмінь посівний
Phleum pratense – Тимофіївка лучна
Capsicum annuum – Перець стручковий, або однорічний
Brassica oleracea – Капуста городня
Lycopersicon esculentum – Помідор їстівний
Citrullus lanatus – Кавун звичайний
Agrostis tenuis – Мітлиця тонка
Consolida arvensis – Сокирки польові;
b) Certhya pygmaea – Стебловий пильщик звичайний
Trombicula autumnalis – Травокліщ осінній
Docostaurus brevicollis – Хрестовичка мала
Tipula conjuncta – Рисова двоніжка
Alauda arvensis – Жайворонок польовий

Варіант 3

- a) *Picea abies* – Ялина європейська, або смерека
Crataegus ucrainica – Глід український
Fagus silvatica – Бук лісовий
Tilia europaea – Липа європейська
Acer campestre – Клен польовий
Alnus glutinosa – Вільха клейка
Pinus sibirica – Сосна сибірська
Rhododendron luteum – Рододендрон жовтий
Iuglans regia – Горіх грецький
Salix fragilis – Вербка ламка
Althaea officinalis – Алтей лікарський
Malus silvestris – Яблуня лісова
Prunus domestica – Слива домашня
Genista tinctoria – Дрік красильний
Schizandra chinensis – Лимонник китайський;
- b) *Lullula arborea* – Жайворонок лісовий
Parus maior – Синиця велика
Hirundo rustica – Ластівка сільська
Passer domesticus – Горобець домашній
Coturnix coturnix – Перепел

Варіант 4

- a) *Viola mirabilis* – Фіалка дивна
Spiraea media – Таволга середня
Larix polonica – Модрина польська
Veratrum nigrum – Чемериця чорна
Ligustrum japonicum – Бирючина японська
Taxus baccata – Тис ягідний
Potentilla argentea – Перстач сріблястий
Conium barbatum – Болиголов звичайний
Lavandula angustifolia – Лаванда вузьколиста
Veronica officinalis – Вероніка лікарська
Syringa vulgaris – Бузок звичайний
Carex digitata – Осока пальчаста
Frangula alnus – Крушина ламка
Oxycoccus microcarpus – Журавлина дрібноплідна
Ephedra monosperma – Ефедрa однонасінна;